

(2) Svatko ima pravo na zaštitu moralnih i materijalnih interesa koji proističu ma od kojeg znanstvenog, književnog ili umjetničkog proizvoda kojemu je on autor.

ČLANAK 28. Svatko ima pravo na društveni i međunarodni poređak u kojem prava i slobode izložene u ovoj Deklaraciji mogu biti potpuno ostvarene.

ČLANAK 29. (1) Svatko ima obveze prema zajednici iz koje je jedino moguće slobodno i puno razvijanje njegove ličnosti.

(2) U vršenju svojih prava i sloboda svatko treba da bude podvignut samo onim ograničenjima koja su određena zakonom isključivo u cilju osiguranja dužnog priznanja i poštovanja prava i sloboda drugih i u cilju zadovoljenja pravičnih zahtjeva morala, javnog poretka i općeg blagostanja u demokratskom društvu.

(3) Ta prava i slobode ni u kojem slučaju ne mogu se primjenjivati protivno ciljevima i načelima Ujedinjenih naroda.

ČLANAK 30. Ništa se u ovoj Deklaraciji ne može tumačiti kao pravo ma koje države, skupštine ili osobe da učestvuje u bilo kojoj djelatnosti ili da vrši bilo kakvu radnju usmjerenu na uništenje bilo kojih ovdje izloženih prava i sloboda.

*Ujedinjeni narodi*

## POSTANAK OPĆE DEKLARACIJE O PRAVIMA ČOVJEKA

Prije dvadeset godina, dana 10. prosinca 1948, Opća skupština Ujedinjenih naroda na svom trećem zasjedanju u Parizu prihvatila je i proglasila *Opću deklaraciju o pravima čovjeka*. Od tada se taj dan slavi svake godine kao Dan prava čovjeka. Jubilarna prošla godina proslavljena je u cijelom svijetu kao Međunarodna godina prava čovjeka.

Ono, što *Deklaracija* sadrži, rezultat je razvoja čovjekove misli i njegove uporne borbe za humanizaciju ljudskih odnosa kroz vjekove. Iako je *Deklaracija* donesena neposredno poslije drugog svjetskog rata, u kojemu su se na naročit način ispoljile nemilosrdne okrutnosti, brutalni zločini i masovna ubijanja ljudi, ona nije samo humanistička reakcija poslijeratnih ljudi. Na njezinu stvaranju, tijekom povijesti civiliziranog čovječanstva, radile su čitave generacije filozofa, pravnika i teologa. Ideja o postojanju određenih *prirodnih prava čovjeka* nastala je još u antičko vrijeme. Početke joj nalazimo u grčkim gradovima — državama kod filozofa klasičnog doba. Za Heraklita iz Efeza (576—480), koji se smatra jednim od prvih filozofa prirodnog prava,<sup>1</sup> u čovjeku postoji jedan

<sup>1</sup> R. Hubert: »Contribution à l'étude sociologique des origines du droit naturel«, Archives de philosophie du droit et de sociologie juridique, 1933, br. 3—4, str. 127.

»unutrašnji zakon«, koji regulira međuljudske odnose. Taj zakon je izraz općeg zakona ili božanskog logosa. Misao, da postoji jedno prirodno i vječno pravo, koje nigdje nije napisano, a koje predstavlja moralni red u svijetu, bila je opće prihvaćena ideja u staroj Grčkoj. Ona je dolazila do izražaja i u književnim djelima, npr. u Sofoklovoj (495—406) »Antigoni«. Antigona, kada je odlučila suprotstaviti se Kreontovoj tiraniji, upotrebljava posljednji argument navodeći da postoje vječni i nepromjenljivi zakoni, koje ne mogu izmijeniti pisani zakoni što ih donosi vlast.

Kod rimskih filozofa stoika i kod rimskih pravnika nalazimo još razrađeniju ideju prirodnog prava. Zbog toga su rimski pravnici tvrdili da je pravo vještina dobrog i jednakoga (»Ius est ars boni et aequi«), te da postoje tri temeljna principa u pravu: pošteno živjeti, drugom ne škoditi i svakome svoje dati (»honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere«). Unutrašnja povijest rimske države bila je ispunjena borbama za politička i socijalna prava. Poznate su borbe plebejaca za ravnopravnost s patricijima, zatim ustanci robova pod Eunusom i pod Spartakom i pokušaji provođenja agrarne reforme za vrijeme braće Tiberija i Gaja Grakha. Pojam »ius naturale« nalazimo u djelima velikih rimskih pravnika iz doba klasične jurisprudencije. To je razdoblje, u kojemu je rimsko pravo doživjelo svoj najveći domet i kada je počelo poprimati značaj univerzalnoga prava, koje će poslije prihvatiti gotovo svi civilizirani narodi. U tome vremenu stvarali su svoja djela Gaj, Ulpijan i Paulus, koji u njima govore o prirodnom pravu. Za Paulusa je prirodno pravo ono, čije su norme izraz trajne pravednosti i dobrote. »Ius pluribus modis dicitur: uno modo, cum id quod semper aequum ac bonum est ius dicitur: ut est ius naturale« (Digesta 1, 1, 11). Postklasično rimsko pravo, koje je već bilo pod utjecajem grčke filozofije i učenja kršćanstva, smatra, da »ius naturale« predstavlja metafizički porijekal svijeta i da je kao takvo vječno i nepromjenljivo.<sup>2</sup>

Nema sumnje, da je utjecaj kršćanstva imao revolucionarni značaj na odnose među ljudima u Rimskom carstvu. Kršćanstvo je predstavljalo moralnu i političku revoluciju. Od pojave kršćanstva čovjekova osoba predstavlja jednu višu vrijednost u odnosu na državu i druge pojedince. Čovjek se pojavljuje kao nosilac jednog ljudskog dostojanstva, kojemu ne pripada poradi toga, što mu ga država koncedira, nego zato, jer je ono svojstveno njegovoj ljudskoj prirodi. Po shvaćanju kršćanstva svi su ljudi djeca Božja i među sobom braća. Svaki čovjek, samim tim, što je čovjek, bez obzira na svoj društveni položaj, dostojan je poštovanja. Ova nauka o bratstvu i jednakosti svih ljudi neminovno je morala utjecati i na njihovu svijest, da im pripadaju određena prava samo zato, što su ljudi, i da ta prava nitko ne smije kršiti i oduzimati, pa ni država.

Ovim svojim učenjem kršćanstvo nije uspjelo u potpunosti izmijeniti svijest i shvaćanja ljudi. Dapače, možemo kazati, da je utjecaj ovoga učenja na uređenje ljudskog društva bio vrlo spor. To je donekle razumljivo poradi toga, što ova nauka nije bila jedini faktor, koji je utjecao

<sup>2</sup> Eisner—Horvat: »Rimsko pravo«, Zagreb, 1948, str. 8 i 9.

na svijest ljudi i na javni život. Osim toga, nije bilo ni moguće tako brzo izmijeniti navike i shvaćanja rimskog i helenističkog društva onoga doba. U starom vijeku ropstvo je postojalo u svih naroda. Odatle porazna činjenica, da se u doba, kada je kršćanstvo već uvelike bilo rašireno, ustanova ropstva nastavlja, što je očito u protivnosti s učenjem o jednakosti ljudi. Mada kršćanstvo nije uspjelo u jednom relativno kratikom povijesnom razdoblju ukinuti ropstvo, ono je, bez sumnje, utjecalo na humanizaciju odnosa između gospodara i roba. Gospodar je nad robom imao pravo vlasništva kao i nad svakom drugom stvari, jer je rob bio stvar (res), a ne osoba. Zato ga je mogao i prodati. Osim toga, gospodar je slobodno mogao roba i ubiti (ius vitae ac necis). Tek je prvi kršćanski car Konstantin hotimično usmrćenje roba proglasio zločinom umorstva zbog kojega je gospodar kazneno odgovarao kao i za usmrćenje drugih osoba.<sup>3</sup> Rimsko pravo za vrijeme kršćanskih careva uvelo je još jedan novi način puštanja na slobodu robova, tzv. otkiveni oblik (manumissio in ecclesia). Gospodar roba, pred skupljenim vjernicima i svećenicima izjavio bi, da ga otpušta iz ropstva. Ovaj način puštanja na slobodu imao je taj učinak da je oslobođenik postajao rimski građanin.<sup>4</sup>

Između IV i X stoljeća, kada je kršćanstvo počelo utjecati na javni život, Katolička Crkva poduzimala je efikasne mjere u svrhu zaštite i oslobođenja robova. Na 22 crkvena koncila u tom razdoblju raspravljalo se i donošene su odluke sa svrhom, da se popravi položaj robova.<sup>5</sup> Po rimskom pravu rob nije imao, ne samo imovinskih prava, nego ni obiteljskih. On nije mogao stupiti u brak. Djeca, koja su nastala iz spolne veze između roba i ropkinje, nisu pravno bila u srodstvu s roditeljima, a nihi između sebe. Među ostalim, zasluga je kršćanstva, što je u srednjem vijeku robovima priznato pravo da imaju obitelj.<sup>6</sup>

Iz ovoga vidimo da ljudima, po pravilu, nije svojstveno brzo prihvaćanje novih ideja, nego da su često potrebna i velika vremenska razdoblja, da nove ideje sazru u svijesti ljudi i da budu definitivno prihvaćene. Ovdje je bitno, da je kršćanstvo donijelo ljudima ideju o dostojanstvu čovječeje osobe i o jednakosti svih ljudi, bez obzira na rasu, narodnost, društveno porijeklo i spol, ikako to uči sv. Pavao: »Nema tu više ni Židova ni Grka; nema više ni roba ni slobodnjaka; nema više ni muškog ni ženskog, jer ste svi samo jedan u Kristu Isusu« (Galaćanima 3, 28). Sv. Pavao također smatra, da postoji prirodno pravo. On ga otkriva u ljudskoj naravi i u savjesti ljudi. Tu je sv. Pavao bliz stoičkoj filozofiji rimske epohe. Bitna je razlika među njima u tome, što stoici izvor toga prava nalaze u samoj prirodi (kao takvoj), dok ga sv. Pavao nalazi u Bogu. Da sv. Pavao prihvaća ideju o postojanju prirodnog prava, vidimo iz njegove poslanice Rim 2, 14—16: »Jer, ikad pogani koji nemaju zakona vrše, vođeni naravljju, propise zakona, onda su oni, nemajući zakona, sami sebi zakonom. Oni činom dokazuju, da ono, što propisuje zakon,

<sup>3</sup> Eisner—Horvat: cit. djelo, str. 108.

<sup>4</sup> Eisner—Horvat: cit. djelo, str. 111.

<sup>5</sup> J. Eppstein: »The catholic tradition of the law of nations«, New-York, 1950, str. 396—461, gdje su navedeni svi koncili s godinama održavanja od god. 305. do god. 992. i gdje se pisac poziva na pojedine kanone, koji govore o zaštiti robova.

<sup>6</sup> D. Rops: »L'histoire de l'Eglise du Christ«, tome IV, Paris, 1962—65, str. 233—241.

stoji upisano u njihovim srcima, o čemu zajedno s tim daje svjedočanstvo njihova savjest: unutrašnji sudovi, koji ih međusobno optužuju ili brane.«

Kroz čitav srednji vijek mnogi su katolički teolozi naučavali postojanje prirodnih prava i zakona. Ljudski zakoni, po njima, moraju biti u skladu s tim prirodnim zakonima, jer inače prestaju biti zakoni. Citirat ćemo jednoga od najvećih među njima, sv. Tomu Akvinskoga (1225-1274). On kaže: »Svaki zakon, koji je sastavio čovjek, ima karakter zakona točno do one granice, do koje se izvodi iz prirodnog zakona. Ali, ako je ma u kojoj točki u sukobu s prirodnim zakonom, on odjednom prestaje biti zakon; on je samo jedno izopačenje zakona.«<sup>7</sup>

U XVII i XVIII stoljeću filozofi, pravnici i publicisti, kao reakciju na vladarske apsolutizme u Evropi, ponovno ističu ideju prirodnog prava. Stvara se tzv. »škola prirodnog prava«, čijim se osnivačem smatra holandski pravnik Hugo Grotius (1583—1645). On je u svome glavnom djelu »De iure belli ac pacis« konačno dotjerao teoriju prirodnog prava. Po njemu, prirodno pravo proizlazi iz ljudskog razuma. Vrijedi za sve narode i u svim vremenima, jer je vječno i nepromjenljivo. Pozitivno pravo, koje država propisuje u svojoj zakonodavnoj djelatnosti, treba da bude u skladu s trajnim i jedinim ispravnim nepisanim normama prirodnog prava, odnosno ljudskog razuma. Ljudi se rađaju s određenim prirodnim pravima. Ta prava čovjeku ne pripadaju zbog toga, što mu ih je dalo društvo, nego zato, što je on čovjek i kao takav ima ta prava. Društvo, odnosno država, mora poštovati ta prava. Poradi toga nitko ne smije ta prava oduzeti čovjeku. Ona se mogu ograničiti u interesu društva i drugih pojedinaca, ali o tim ograničenjima opet određuje pojedinac preko svojih predstavnika.

Filozofske temelje škole prirodnog prava postavio je engleski filozof John Locke (1632—1704). Locke je živio u vrijeme druge engleske revolucije, koja je srušila dinastiju Stjuart te postavila temelje ustavnoj monarhiji. U borbi između kralja i parlamenta, Locke je stao na stranu parlamenta, koji je išao za ograničenjem kraljevske vlasti. Locke-ova teorija nije bila nova. Već prije reformacije kod teologa je postojala tendencija, da se kraljevska vlast ograniči. Po mišljenju Russella, to je bio dio borbe između Crkve i države, koja se u Evropi vodila gotovo čitav srednji vijek. U toj borbi svećenici su odlučno podupirali pravo pomanika, da se odupiru tiranskim vladarima. Iako oni to nisu činili u interesu naroda nego pape, njihove misli i riječi imale su svoj učinak i kod naroda. Russell citira teologa Bellarmina (1542—1621), koji je već u ono vrijeme tvrdio, da svjetovna vlast potječe od naroda, a ne od Boga, i da je narod dodjeljuje vladaru.<sup>8</sup>

Prema Locke-ovoj teoriji svakoj ljudskoj vlasti prethodi »prirodno stanje«. U tome stanju vladaju »prirodni zakoni«, koji su stvarno Božje zapovijedi. Ovo »prirodno stanje« nije historijski postojalo, nego je to

<sup>7</sup> Citirano prema B. Russell: »History of western philosophy«, prijevod, izdanje »Kosmosa«, Beograd, 1962, str. 599.

<sup>8</sup> B. Russell: cit. djelo, str. 594 i dalje.

jedna zamišljena zajednica, u kojoj ljudi žive u skladu s razumom, ali bez ikakve vlasti. Vlast nije potrebna, jer se ljudi pokoravaju razumu, koji je božanskog porijekla. U ovom prirodnom stanju ljudi su slobodni. Mada je čovjek slobodan, zakom razuma nameće mu stanovita ograničenja u toj zajednici slobodnih ljudi. Budući da iz tog prirodnog zakona razuma proizlazi, da su svi ljudi jednaki, nitko ne smije drugome nanositi štetu u pogledu njegova života, slobode i imovine. Međutim, svi ljudi ne žive po prirodnim zakonima. Postoje pojedinci, koji krše ove zakone. U takvom slučaju čovjek ima pravo da se od takvih pojedinaca brani, jer oni ugrožavaju njegov opstanak. U prirodnom stanju svaki bi čovjek morao braniti sam sebe, jer nema vlasti, pa bi svatko morao biti sudac u svojoj stvari. To bi bilo nemoguće. Poradi toga su se ljudi dogovorili da stvore vlast, odnosno državu. To je Locke-ov »društveni ugovor«. Očito je, da on historijski nije postojao, nego je to jedna pravna fikcija sa svrhom, da se opravda postanak države i da se ona ograniči u svojim pravima. Temeljem toga ugovora na državu su pojedinci prenijeli određena prava. Ali ne sva. Neka prava pojedinac nije ni mogao prenijeti na državu, jer su ona neotuđiva i neprenosiva. Ona su tako vezana s čovjekom, da su od njega neodvojiva. Čovjek je ta prava zadržao i on ih može suprotstaviti i društvu i drugim pojedincima. To su pravo na život, na ljudsko dostojanstvo, na slobodu, na sigurnost itd. Ta prava Locke zove prirodnim pravima. Ona su identična s moralnim normama. Država donosi zakone, koji mogu biti i dobri i loši. Kriterij za etičku ocjenu dotičnih zakona jesu prirodni zakoni. Sve ono, što je u suprotnosti s prirodnim pravom, moralno je loše i ne obvezuje pojedinca na poslušnost prema državi.

Socijalne i političke prilike u evropskim državama i u Sjevernoj Americi u drugoj polovici XVIII stoljeća dovele su do političkog i pravnog normiranja ovih ideja škole prirodnog prava. Prvi takav političko-pravni akt na svijetu jest poznata *Deklaracija o nezavisnosti SAD*, koju je 4. srpnja 1776. donio tzv. Drugi kontinentalni kongres, u kojemu su se nalazili predstavnici 13 engleskih kolonija u Sjevernoj Americi, poslije prvih članica SAD. Tekst *Deklaracije* napisao je Thomas Jefferson, koji je uz Washingtona i Benjamina Franklina bio jedan od vođa pokreta za nezavisnost. U *Deklaraciji* se svečano proglašava nezavisnost dotadanih kolonija i prekid svih političkih veza s Velikom Britanijom, te se nastavlja: »Mi smatramo, da su očigledne i neosporne ove istine: da su svi ljudi stvoreni kao među sobom jednaki; da im je Stvoritelj dao stanovita neotuđiva prava; da među ta prava pripadaju pravo na život, pravo na slobodu i pravo na postizavanje vlastite sreće.«<sup>9</sup> Nema sumnje, da su u *Deklaraciji* došla do izražaja Locke-ova shvaćanja. To priznaje i sam Jefferson, kad kaže, da njegov zadatak nije bio da pronalazi nova shvaćanja, nego da izrazi shvaćanja, koja su postala shvaćanjima velikog broja Amerikanaca.

<sup>9</sup> Citirano u prijevodu po A. Maurois: »Povijest Sjedinjenih Američkih Država«, Zagreb, 1960, str. 121.

U Evropi je prvu takvu deklaraciju donijela francuska Ustavotvorna skupština 26. kolovoza 1789, za trajanja francuske revolucije, pod nazivom *Deklaracija o pravima čovjeka i građanina* (Déclaration des droits de l'homme et du citoyen). I ta je *Deklaracija* donesena pod utjecajem ideja prirodnog prava, a po ugledu na deklaracije, koje su do tada bile donijele pojedine države SAD. *Deklaracija* ima 17 članaka, a počinje poznatim čl. 1. koji glasi: »Ljudi se rađaju i ostaju slobodni i jednaki u pravima. Društvene razlike mogu se utemeljiti samo radi opće koristi.« U čl. 2. govori se o prirodnim i nezastarivim pravima čovjeka, a to su: sloboda, vlasništvo, sigurnost i otpor protiv ugnjetavanja. *Deklaracijom* je proglašeno načelo narodnog suvereniteta. Po *Deklaraciji* sve, što nije zakonom zabranjeno — dozvoljeno je. Osim toga, nitko ne može biti prisiljen činiti nešto, što zakon ne naređuje. *Deklaracija* proglašuje pravo na slobodu savjesti i vjere, mišljenja i izražavanja, na slobodu štampe itd. Ova je *Deklaracija* poslije stavljena na početak francuskog ustava, koji je donesen god. 1791, i od tada je ona dio ustavnih prava građana u Francuskoj. Značajno je, da i novi francuski ustavi iz god. 1946. i iz 1958. u svom uvodu proglašuju, »da svako ljudsko biće, bez razlike na rasu, religiju i vjerovanje, posjeduje *neotuđiva i sveta prava*«.

Prije ovih deklaracija u Engleskoj su postojali određeni ustavni akti, kojima su se garantirala neka ustavna prava. Ti su akti imali drukčiji značaj, jer se nisu izravno odnosili na prava građana. Takva je bila *Magna Charta* iz god. 1215, koja je predstavljala pakt između engleskog kralja Ivana bez Zemlje i engleskih plemića, kojim su se paktom ograničavala apsolutistička kraljeva prava. *Zakon o pravima* (Bill of Rights), koji je donio engleski parlament god. 1689, također se ne odnosi izravno na prava građana. Tim je zakonom zajamčena sloboda parlamentarnih izbora i imunitet članova parlamenta. Građani su stekli pravo upućivanja peticija kralju.

Francuska revolucija i sama *Deklaracija o pravima čovjeka i građanina* imale su prijelomno značenje u povijesti prava čovjeka. Od tada se postepeno počinju u mnogim državama svijeta proglašavati prava građana. To je period političke povijesti, kada gotovo sve države donose pisane ustave. Iako je još Aristotel u svojoj »Politici« definirao ustav, ipak je ustav kao pisani pravni akt nastao tek sada. Osnovna svrha stvaranja ustava bila je zaštita prirodnih prava čovjeka. S pomoću ustava, koji je u hijerarhiji pravnih norma najviši pravni akt, tj. jači od zakona i drugih propisa, htjelo se, da građani budu zaštićeni i od zadiranja zakonodavne vlasti u njihova temeljna prava. Svi zakoni i drugi niži propisi treba da budu u skladu s ustavom. Ako bi se donio neki zakon, koji ne bi bio u skladu s ustavom zajamčenim pravima građana, onda takav zakon ne bi bio pravno valjan. Poradi toga su se počeli ustanovljivati posebni *ustavni sudovi*, koji treba da ocjenjuju sklad zakona s ustavom. Da bi ustav bio jači od zakona, njega ne donosi zakonodavni organ (narodna skupština), nego posebni organ (ustavotvorna skupština) ili čak izravno sam narod putem referendumu. Ukoliko ga pak donosi zakonodavni organ, onda ga donosi u posebnom postupku. Tako

npr. za donošenje zakona potreban je nadpolovični broj glasova članova narodne skupštine, a za donošenje ustava potrebne su dvije trećine broja glasova.

Odrebe o pravima građana danas se nalaze u gotovo svim pisanim ustavima. Međutim, iz ustavne povijesti vidimo, da je broj tih prava u početku bio malen, te su se ta prava proširivala, a negdje i smanjivala. Temeljna prava građana, koja su priznavali ustavi XIX i XX stoljeća, jesu: osobna sloboda, jednakost svih građana pred zakonom i pred sudovima, sloboda savjesti i vjere, sloboda udruživanja i zborovanja, sloboda štampe, nepovredivost stana i pisama, sloboda privatnog vlasništva, sloboda rada i privređivanja itd. Ta prava nazivamo klasična ili politička prava građana. Poslije prvog i drugog svjetskog rata ta su se prava u mnogim državama proširila pod utjecajem socijalističkih ideja. Ta nova prava nazvana su socijalnim ili ekonomskim pravima. Među ova prava spadaju: pravo na besplatno školovanje, pravo na socijalno osiguranje, pravo na rad, pravo na odmor itd.

Povijest prava čovjeka ne predstavlja jednu vertikalnu liniju. Bilo je vremenskih razdoblja, kada su se neka od tih prava, nekada više, a nekada manje, ipak priznavala i provodila u političkom životu određenih zemalja. Ali, bilo je i takvih mračnih perioda, kada se čovjeku nije priznavalo ni pravo na život. To je posebno došlo do izražaja u totalitarnističkim režimima između dva rata. Takva nasilja nad čovjekom nužno su morala dovesti do idejnih i političkih pokreta za obranu dostojanstva ljudske osobe. U svijetu se stvara određena ljudska solidarnost. Pojedinci, pa i čitavi narodi, više nisu indiferentni prema onome, što se događa u drugim zemljama. Nasilja nad pojedincem, ili nad pojedinim narodima, pa ma gdje se ona događala, vrijeđaju savjest čovječanstva. Ratni zločini počinjeni nad pojedincima i čitavim narodima u drugom svjetskom ratu formirali su svjetsko javno mišljenje, pod utjecajem misli i izjava istaknutih državnika i publicista, u smislu stvaranja jedne međunarodne organizacije koja bi, među ostalima, imala zadatak da štiti prava čovjeka. Uloga i doprinos Katoličke Crkve u ovom epohalnom djelu za čovječanstvo bili su od posebnog značenja. Ovdje to posebno ističemo, jer je taj rad Crkve u našoj sredini slabo poznat.

Predsjednik SAD F. D. Roosevelt uputio je 6. siječnja 1941. Kongresu poruku u kojoj navodi četiri osnovne slobode kao temelj na kojima će počivati budući svijet. To su: a) sloboda govora i izražavanja, b) sloboda svakog čovjeka da se moli Bogu na način koji njemu odgovara, c) sloboda od bijede, što na svjetskom planu znači takvo ekonomsko uređenje svijeta koje će stanovništvu svih zemalja osigurati zdrav život, i d) sloboda od straha, što znači smanjenje naoružanja na cijelom svijetu u tolikoj mjeri i na takav način da nijedan narod neće biti u stanju izvršiti fizičku agresiju prema svojim susjedima.<sup>10</sup>

Papa Pio XII za vrijeme rata nije prestao upozoravati na poštovanje dostojanstva ljudske osobe prema kojoj su tako često vršena nasilja. U svojoj radio-poruci od 1. lipnja 1941. kaže: »Bitni zadatak svake javne

<sup>10</sup> »La protection internationale des droits de l'homme«, Publication des Nations Unies, Service Inf., New-York, 1948, str. 70—71.

vlasti jest i mora biti čuvanje nepovredivosti *prava ljudske osobe* i davanje olakšanja za ispunjavanje njezinih dužnosti.«<sup>11</sup>

Njemački biskupi, među mnogim protestnim pismima, uputili su vladi Reicha 10. prosinca 1941. jedno naročito značajno pismo koje ćemo ovdje u izvodima navesti. Pismo je posebno značajno zbog toga, jer je napisano u vrijeme kad se nacistički režim nalazio na vrhuncu svoje moći. U ovom pismu njemački biskupi protestiraju protiv nasilja i zločina koji su na ljudima vršeni u Njemačkoj, te se pozivaju na *prirodna prava čovjeka*. Pismo u izvodima glasi:

»Svaki čovjek ima prirodno pravo na osobnu slobodu u granicama koje mu postavljaju služenje Bogu, njegovi odnosi s bližnjima i zajedničko dobro... Mi, njemački biskupi, prosvjedujemo protiv svakog napada na osobnu slobodu i tražimo sudsku reviziju izrečenih kaznenih mjera u onim slučajevima, gdje nije bilo dokaza, da je izvršeno kažnjivo djelo za koje se može izreći kazna lišenja slobode.

Svaki čovjek ima *prirodno pravo na život* i samo je Bog gospodar života i smrti... Međutim, kršćanski njemački narod saznao je s dubokom potresenošću da su, po nalogu vladinih organa, lišene života osobe oboljele od duševnih bolesti, koje su bile sklonjene u bolnicama i zavodima, jer su smatrane nekorisnima. Sada se provodi velika propaganda za jedan film, preporučan od vlasti, u kojemu se ide za tim, da se opravda ubijanje neizlječivih bolesnika. Mi, njemački biskupi, ne možemo ne prosvjedovati protiv ubijanja nevinih osoba...

Svaki čovjek ima *prirodno pravo na posjedovanje imovine*... Mi, njemački biskupi, prosvjedujemo protiv napada na prirodno pravo posjedovanja imovine i zahtijevamo povratak zaplijenjene imovine, posebno samostana, koji su konfiscirani redovnicima.

Svaki čovjek ima *prirodno pravo na zaštitu svoje časti* protiv izmišljotina i kleveta...«<sup>12</sup>

To nije bila jedina osuda nacizma od Katoličke Crkve. Papa Pio XI izdao je u ožujku 1937. encikliku na njemačkom jeziku pod naslovom »Mitt brennender Sorge«. <sup>13</sup> Iako pape pišu enciklike na latinskom jeziku, ova je bila napisana na njemačkom, jer je bila upućena isključivo njemačkom narodu u čijoj su državi na vlasti bili nacisti. U njoj se papa poziva na *prirodno pravo*, koje je »samom rukom Stvoritelja upisano u ljudskom srcu«. Ta prava čovjek uvijek zadržava i on ih ima pravo istaknuti i prema društvenoj zajednici, kada ih ona pokuša negirati ili ukloniti. Za Pija XI ljudski zakoni, koji su u suprotnosti s prirodnim pravom, boluju od takvih izvornih nedostataka, da ih nikakva vanjska sila ne može ozdraviti i učiniti obaveznima.

U Washingtonu je 1. siječnja 1942. 26 država potpisalo *Deklaraciju ujedinjenih naroda*, u kojoj se prvi put pojavljuje naziv »ujedinjeni narodi«, kako će se poslije nazvati buduća međunarodna organizacija. Tom Deklaracijom države potpisnice prihvaćaju *Atlantsku povelju* te ističu,

<sup>11</sup> Acta Apostolicae Sedis (A. A. S.), 33, 1941, str. 200.

<sup>12</sup> Navedeno po Charles Journet: »Exigences chrétiennes en politique«, Fribourg, Egloff, str. 187—188.

<sup>13</sup> A. A. S., 29, 1937, str. 160.



da je njihova pobjeda potrebna »za obranu života, slobode, nezavisnosti i vjerske slobode, te za očuvanje *ljudskih prava i pravde*«. <sup>14</sup>

Francuski biskupi 30. kolovoza 1942, za trajanja njemačke okupacije, uputili su vjernicima pastirska pisma, koja su se čitala u svim crkvarna i u kojima se ističu prirodna prava svih ljudi na poštovanje ljudske osobe, te jednakost svih ljudi bez obzira na rasu ili religiju. To je bilo od izuzetne vrijednosti zbog progona Židova, koje su nacisti vršili u okupiranim zemljama. Biskupi su *expressis verbis* osudili antisemitizam. U pismu nadbiskupa Toulousea Jules-Gérauda Saliége-a čitamo: »Postoji kršćanski moral, postoji moral, koji nameće dužnosti i *priznaje prava*. Te dužnosti i ta prava nalaze se u *ljudskoj prirodi*. Oni dolaze od Boga. Nad njima se može izvršiti nasilje, ali nije u moći ni jednog smrtnika da ih ukine.« <sup>15</sup>

Pierre-Marie Théas, biskup Montauban-a, u svome pismu navodi: »Izražavam prosvjed i negodovanje kršćanske savjesti i stavljam do znanja, da su svi ljudi, anijevci i nearijevci, braća, jer su stvoreni od istoga Boga; da svi ljudi, bez obzira na rasu ili religiju, imaju pravo na poštovanje od strane pojedinaca i država. Prema tome, sadašnje antisemitske mjere preziru ljudsko dostojanstvo i predstavljaju nasilje prema najsvetijim pravima ljudske osobe i obitelji.« <sup>16</sup>

U svojoj božićnoj poslanici od 24. XII 1942, papa Pío XII iznosi pet svojih točaka za postizanje mira u ljudskom društvu. Na prvom mjestu traži priznanje *dostojanstva i prava ljudske osobe*. Navodi, da nije dovoljno samo poštovanje ljudskih prava, nego je potrebno i njihovo praktično izvršavanje. Među ljudskim pravima ističe i *pravo na rad*, jer rad posjeduje svoje neotuđivo dostojanstvo i on je sredstvo za usavršavanje ljudske osobe i uzdržavanje obiteljskog života. <sup>17</sup>

Jacques Maritain, jedan od najvećih suvremenih francuskih katoličkih filozofa, god. 1943. izdaje svoje poznato djelo *Prava čovjeka i prirodni zakon* («Les droits de l'homme et la loi naturelle»). Djelo je izašlo u New Yorku, jer je Francuska bila pod okupacijom, a poslije rata u Francuskoj. U ono vrijeme djelo je predstavljalo plaidoyer u korist prava čovjeka. Imalo je velik odjek i značajan učinak na svjetsko kulturno javno mišljenje. Bilo je velik poticaj za formiranje i rad Komisije za prava čovjeka pri Ujedinjenim narodima. <sup>18</sup>

Kako se rat približavao svršetku, svugdje u svijetu počinju se isticati zahtjevi za donošenje jednog službenog međunarodnog dokumenta o pravima čovjeka. S obzirom, da je Evropa, izuzevši Englesku, bila pod okupacijom, takvi polkreti najviše su došli do izražaja u Americi. U travnju 1941. u Washingtonu se održala 15-a godišnja konferencija Katoličkog društva za međunarodni mir (Catholic Association for International Peace), na kojoj je izrađena jedna deklaracija o pravima čovjeka, koja

<sup>14</sup> »Pour l'organisation du Monde«, Hartmann, Paris, 1945, str. 12.

<sup>15</sup> Ch. Journet: cit. djelo, str. 245—247.

<sup>16</sup> Ch. Journet: cit. djelo, str. 245—247.

<sup>17</sup> »Papa o miru«, separat preštampan iz »Folium Dioeceseos Spalatensis«, No 8-12-1942.

<sup>18</sup> J. Maritain: »Les droits de l'homme et la loi naturelle«. Maison Française, New York, 1943, izdanje u Francuskoj, Hartmann, 1945.

je poslije poslužila kao jedan od elemenata prigodom izradbe predprojekta Sekretarijata za prava čovjeka u OUN.<sup>19</sup>

I radničke organizacije sudjeluju u ovom pokretu. U travnju 1944. u Filadelfiji se održava 26. sjednica Međunarodne konferencije rada, na kojoj se proklamira, »da sva ljudska bića, bez obzira na rasu, vjeru ili spol, imaju pravo na materijalni progres i duhovni razvoj u slobodi i dostojanstvu, te ekonomskoj sigurnosti.«<sup>20</sup>

Od 21. kolovoza do 7. listopada 1944. održana je u Dumbarton Oaksu konferencija predstavnika četiriju velikih sila — Kine, Sjedinjenih Država, Sovjetskog Saveza i Velike Britanije — na kojoj je izrađen nacrt povelje buduće međunarodne organizacije Ujedinjenih naroda. U tome nacrtu nije bilo ni riječi o pravima čovjeka. Po završetku konferencije katolički episkopat SAD u studenome 1944. uporno traži, da se u tome nacrtu povede računa o *pravima čovjeka*.<sup>21</sup> Deset dana poslije otvaranja konferencije Ujedinjenih naroda u San Franciscu kat. episkopat napominje, da bi bila dužnost okupljenih ujedinjenih naroda da predvide jedan međunarodni »Bill of rights«.<sup>22</sup>

U Ciudad Mexico održali su predstavnici 21 američke države početkom 1945. konferenciju o problemima rata i mira. Oni su podvukli propust učinjen na konferenciji u Dumbarton Oaksu (time, što je u nacrtu povelje ispušteno, da se bilo što kaže o pravima čovjeka. U svojoj deklaraciji od 3. ožujka 1945. podsjećaju, da je jedan od glavnih zadataka OUN izradba jurisdikcije za zaštitu prava čovjeka.<sup>23</sup>

Neposredno pred svršetak rata došlo je do konferencije Ujedinjenih naroda u San Franciscu. Konferencija je zasjedala od 25. travnja do 25. lipnja 1945. Bili su prisutni predstavnici 50 država. Ideja, da se zaštita prava čovjeka unese u jedan međunarodni dokument, bila je već potpuno zrela na toj konferenciji. Svjetsko javno mišljenje bilo je vrlo zainteresirano. Sa svih strana svijeta dolazili su u tom smislu prijedlozi. Predstavnici 50 država na toj konferenciji prihvatili su i izglasali *Povelju Ujedinjenih naroda*, koja je ratificirana 24. listopada 1945, pa se poradi toga taj dan svake godine slavi kao dan Ujedinjenih naroda. *Poveljom Ujedinjenih naroda* stvorena je međunarodna organizacija pod imenom *Organizacija Ujedinjenih naroda* (OUN). U samom uvodu *Povelje* Ujedinjeni narodi izrazili su vjeru »u osnovna prava čovjeka, u dostojanstvo i vrijednost ljudske osobe i u ravnopravnost muškaraca i žena«. U čl. 1. *Povelje*, gdje se govori o ciljevima i načelima, navodi se, da je cilj Ujedinjenih naroda »poštovanje prava čovjeka i osnovnih sloboda za sve bez razlike rase, spola, jezika ili vjere.« *Povelja* na sedam mjesta spominje prava čovjeka te daje preporuke u svrhu pomaganja ostvarivanja prava čovjeka i osnovnih sloboda.

<sup>19</sup> Les documents des Nations Unies ayant servi à l'élaboration de la Déclaration Universelle: E/CN. 4/W 16.

<sup>20</sup> B. Bibié: »La communauté internationale«, Sirey, Paris, 1940, str. 203.

<sup>21</sup> »Statement on international order«, Publ. »National Catholic Welfare Conference« (N. C. W. C.), Washington, 16. XI 1944, str. 125.

<sup>22</sup> »World Peace«, Publ. N. C. W. C., Washington, 15. IV 1945, str. 357.

<sup>23</sup> La résolution No 40 de l'Assemblée, Publ. Organisation des Etats américains, Washington, 1948.

Da bi se mogla ostvarivati i štiti prava čovjeka, kako je to zamislila konferencija u San Franciscu, trebalo je stvoriti jedan međunarodni dokument u kojemu će se nalaziti pojedinačno označena ta prava i iz kojega će se vidjeti sadržaj tih prava. Taj zadatak je povjeren *Gospodarskom i socijalnom vijeću OUN*, koje je radi izvršenja tog zadatka osnovalo *Komisiju za prava čovjeka*. Na čelo te Komisije, kao predsjednik, izabrana je Eleonora Roosevelt, udovica predsjednika SAD Roosevelta. Tim se izborom htjela odati počast uspomeni velikog lidera demokratskih težnja u svijetu, koji je posljednje godine svoga života posvetio radu na stvaranju OUN i koji je umro kratko vrijeme prije konferencije u San Franciscu. El. Roosevelt je inače bila vrlo poznata po svom žurnalističkom i filantropskom radu. Potpredsjednik Komisije bio je prof. René Cassin, vrlo istaknut kao izvrstan pravnik i odličan diplomat, koji je dugo godina bio delegat Francuske u *Društvu naroda* i profesor na Akademiji za međunarodno pravo u Haagu. On je danas predsjednik Evropskog suda za prava čovjeka. Prošle godine, prigodom 20-godišnjice proglašenja Opće deklaracije o pravima čovjeka, prof. Cassin je dobio Nobelovu nagradu za mir. Na svojoj prvoj sjednici, koja je održana 27. siječnja 1947. u Lake Success kod New Yorka, *Komisija* je izabrala *Redakcioni odbor* za izradbu teksta Deklaracije. U ovaj odbor ušlo je osam članova, i to iz Australije, Čilea, Francuske, Kine, Libanona, Sjedinjenih Država, Sovjetskog Saveza i Velike Britanije. Nacrt Deklaracije izradio je prof. Cassin, čija je uloga bila dominantna u radu Redakcionog odbora i same Komisije. Pošto je Redakcioni odbor prihvatio nacrt, nacrt je iznesen pred Komisiju. U opširnijem raspravljanju stavljani su mnogi prijedlozi, koji su se odnosili na tekst Deklaracije. Dolazilo je do konfrontacije različitih i vrlo oprečnih mišljenja i stajališta. Više puta je u rad Komisije moralo intervenirati Gospodarsko i socijalno vijeće. Poslije dvije godine rada i nakon određenih preinaka i nadopuna Komisija se složila u konačnom nacrtu koji je iznesen pred *Opću skupštinu* na njezinu trećem zasjedanju na jesen 1948. godine. Opća skupština OUN je ponovno, preko svoje *Komisije za humanitarna i socijalna pitanja*, detaljno proučavala dijeli nacrt, te je definitivni tekst iznesen pred plenum Opće skupštine, koji ga je prihvatio i izglasao 10. prosinca god. 1948. na svojoj sjednici u *Palais de Chaillot* u Parizu.

Ovaj tekst ipak nije jednoglasno prihvaćen. Od 56 država, koje su bile zastupane na toj povijesnoj sjednici, 48 ih je glasovalo za Deklaraciju, ni jedna nije glasovala protiv, ali ih se 8 usteglo. Od glasovanja se usteglo 6 socijalističkih zemalja, Južnoafrička Unija i Saudijska Arabija. Šef sovjetske delegacije Višinski u svom govoru toga dana, koji je održao neposredno prije glasovanja, izjavio je da se boji da bi Deklaracija mogla, zbog svog nadnacionalnog karaktera, biti prijetnja državnom suverenitetu, te da mu se čini rizično uplitanje Ujedinjenih naroda u unutrašnje poslove drugih država.<sup>24</sup>

<sup>24</sup> Discours de M. Vichinsky (Comptes rendus de l'Assemblée générale, A/PV/180 à 183, des 9 et 10. XII 1948).

Na kraju treba da kažemo da Deklaracija nije međunarodni ugovor (konvencija), koji bi, po međunarodnom pravu, obvezivao države potpisnice. Deklaracija je samo izjava o pravima, te ona predstavlja *moralnu obavezu* za sve članice OUN. Ona je »zajednički ideal koji treba da postignu svi narodi i sve države«, kako se to u samoj Deklaraciji kaže. Poželjeti je, da čovječanstvo prihvati načela Deklaracije u obliku jednog međunarodnog ugovora, koji bi imao i pravnu snagu i koji bi ustanovio odgovarajuće organe na koje bi se *svaki čovjek* mogao obratiti u slučaju povrede deklariranih prava s bilo čije strane.

Ante Matković

## TEŠKI PUTOVI MIRA

### DVADESETGODIŠNJICA OPĆE DEKLARACIJE O PRAVIMA ČOVJEKA

Katolička crkva priidužuje se proslavi 20-godišnjice proglašenja »Opće deklaracije o pravima čovjeka« UN. Sveti otac Pavao VI postavio je kao temu te proslave »Promicanje prava čovjeka put je k miru«. Ne možemo odvojiti uspostavu mira u današnjem zavađenom svijetu od uspostave prava koja pripadaju svakom čovjeku kao građaninu Zemlje, bez obzira na nacionalnost, na boju kože, na rasnu ili klasnu pripadnost, na zanimanje ili stupanj obrazovanosti, na vjersku ili ideološku pripadnost. Upravo gaženje tih osnovnih ljudskih prava izvor je bratoubilačkih sukoba. Raditi dakle za mir znači raditi na uspostavljanju ipogaženih ljudskih prava, znači raditi na uspostavljanju zanijekanih osnovnih ljudskih sloboda i ukidanju ropuskog stanja, u kojem se nalazi većina ljudskog roda, osobito uslijed ekonomske i kulturne neimaštine, koja onemogućuje pravilan razvoj cjelovite ljudske osobe.

Raditi na uspostavljanju tih osnovnih ljudskih prava težak je posao. Jer oni, koji imaju financijsku i tehničku premoć, nisu raspoloženi da ta bogatstva ljudskoga roda podijele s drugim ljudima, s drugim narodima, s drugim klasama.

Oni, koji imaju tih dobara, brane, naravno, postojeći poredak. Može se dogoditi, da i neki crkveni ljudi i neke crkvene institucije, pa i pojedine crkve u pojedinim narodima brane postojeći poredak, i to u ime Božje, iz formalnih, legalističkih razloga, ne gledajući na višu pravdu, koja traži jednaka prava za sve ljude i narode.

Crkva je božanska institucija, od Krista osnovana. Ona žurva Božju istinu, koju nitko nema prava iskrivljivati ni subjektivizirati u ime bilo koje filozofije ili bilo kakva nazovi — podanašljenja. Istina je jedna i objektivna, pa je svi mi, kao zajednica, moramo kazivati u nekim odre-